

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนเทศบาลเมืองมหาสารคาม” ผู้วิจัย ได้นำเสนอ แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้

1.1 การปฏิรูปการศึกษาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้

1.2 แนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

ปรับปรุง พ.ศ. 2545

1.3 ลักษณะการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ.2542

1.4 การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

2.1 แหล่งเรียนรู้กับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544

2.2 ความหมายของแหล่งเรียนรู้

2.3 ประเภทแหล่งเรียนรู้

3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

3.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

3.2 ประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

3.3 การนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนไปใช้ในการเรียนการสอน

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

4.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

4.2 วงจรการวิจัยแบบขดลวดตามแนวคิดของเคมมิส และแม็กแท็กการ์ท

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. การจัดการเรียนรู้

1.1 การปฏิรูปการศึกษาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้

การศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ตลอดชีวิตการพัฒนาคุณภาพของคนจะต้องนำหน้าการพัฒนาประเทศในมิติอื่น ในประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมันนี ญี่ปุ่น เกาหลี สิงคโปร์ ได้ทุ่มเทการลงทุนในการพัฒนาคนในชาติ ก่อนหน้าที่ประเทศเริ่มเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วแล้วทั้งนั้น ดังนั้น จึงควรที่หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และทุกส่วนของสังคมจะต้องผนึกกำลังร่วมกันที่จะเร่งรัด จัดการศึกษาให้ประชาชนในชาติได้รับการศึกษาสูงขึ้น เพื่อให้การศึกษาเป็นตัวนำการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ โดยการร่วมมือกันปฏิรูปการศึกษา (ประเวศ วะสี , 2548, หน้า 19)

เจอร์ลด์ ดับเบิลยู ฟราย (2545, หน้า 15) ได้วิเคราะห์และค้นพบเชิงนโยบายที่สำคัญจากโครงการปฏิรูปการเรียนรู้ พบว่าการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทยมีเหตุผลอันสำคัญ ดังนี้

1.1 ความสามารถของประเทศไทยไว้ว่าการแข่งขันในระดับชาติลดลง เพราะไทยต้องเผชิญกับการแข่งขันที่ทวีขึ้นจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น จีน เวียดนาม และอินเดีย ประกอบกับระบบราชการไทยที่รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางเป็นอย่างมาก ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ร้ายแรงยิ่งขึ้นในด้านการศึกษา และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีความซ้ำซ้อนกันมากมายทั้งในแนวระนาบ และตั้งระบบการงานแบบแจกแจงราชการ โดยส่วนกลาง เป็นผู้ควบคุมอำนาจทำให้ขาดความคล่องตัว

1.2 ปัญหาด้าน โครงสร้างและการบริหารจัดการ ที่ทั้งการควบคุมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง เป็นอย่างมาก ขาดการประสานงานกับ กระทรวง ทบวง กรม มีอยู่มากมายซึ่งมีการรับผิดชอบซ้ำซ้อนกัน โดยไม่ให้ความสนใจเพียงพอ งบประมาณที่จัดสรรเพื่องานด้านการบริหาร สิ่งก่อสร้าง บุคลากร และการขาดคุณภาพ ก็ไม่ได้สมดุลกัน โดยไม่ให้ความสนใจเพียงพอ แก่งงานในสองด้านหลัก

1.3 คุณภาพของครู วิธีการสอน และวิธีการเรียนรู้ ครูส่วนใหญ่ไม่สามารถติดตามแนวการสอนสมัยใหม่ที่ก้าวหน้า ทั้งยัง ไม่ได้รับการเตรียมเพียงพอที่จะเตรียมเด็ก เพื่อเข้าไปสู่สังคมแห่งความรู้ที่กำลังรุกคืบเข้ามาอย่างรวดเร็ว ในสังคมดังกล่าวจะมีคนเป็นจำนวนมากขึ้นที่จะต้องเป็นแรงงานที่มีความรู้ เขาย้ำว่านักการศึกษาของไทยเป็นจำนวนมากมีความรู้ในภาษาอังกฤษน้อย จึงมีผลกระทบต่อโอกาส ที่จะติดตามแนวปฏิบัติทางการสอนที่ดีที่สุดในโลกที่มีอยู่มากมาย หลากหลาย หลักสำคัญในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และการปฏิรูปการศึกษาของไทย

ก็เพื่อเปลี่ยนจากการเรียนรู้ที่ยึดครูเป็นสำคัญ และการท่องจำเป็นการเรียนรู้อย่างที่ศึกษานักเรียนเป็นสำคัญ และให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ด้วยตนเอง

1.4 คุณภาพของบุคลากร และระบบแรงจูงใจ ในระบบบริหารจัดการในปัจจุบันนั้นมีความสัมพันธ์น้อยมากระหว่างผลงานและรางวัลที่ได้รับ ครูได้รับเงินเดือนต่ำมาก

1.5 การจัดลำดับความสำคัญในด้านหลักสูตร ในระบบการศึกษาของไทยนั้น มีปัญหาร้ายแรงในด้าน การจัดสรรเวลาให้แก่งานต่าง ๆ นักเรียนไทยอายุระหว่าง 12-14 ปี มีชั่วโมงเรียน วิชาวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ (167 ชั่วโมงต่อปี) น้อยกว่านักเรียนในประเทศอื่น ๆ อีกมาก ตรงกันข้าม นักเรียนในออสเตรเลียใช้เวลาถึง 325 ชั่วโมง สำหรับวิชาต่าง ๆ เหล่านี้ นักเรียนในออสเตรเลีย 251 ชั่วโมง และนักเรียนในเกาหลีใต้ 204 ชั่วโมง ในเมื่อวิชาวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ เป็นวิชาแกนในการพัฒนาเทคโนโลยี ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อการริเริ่มความสามารถในการผลิต เรื่องนี้จึงเป็นประเด็นสำคัญและน่าเป็นห่วง

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2548, หน้า 20) ได้กล่าวถึงการปฏิรูปการศึกษาไว้ว่า เหตุผลที่ปฏิรูปการศึกษาสืบเนื่องจาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ระบุให้รับรู้ต้องจัดการศึกษา อบรมให้เกิดความรู้คุณธรรมปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้ปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง โดยเฉพาะเมื่อการจัดการศึกษาในปัจจุบัน มีปัญหาหลายด้าน ถึงด้านระบบบริหารและการจัดการ (รวมศูนย์อำนาจไว้ในส่วนกลาง ขาดเอกภาพ ขาดความต่อเนื่องในนโยบาย) ด้านคุณภาพของการจัดการศึกษา (ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนค่อนข้างต่ำ) ด้านหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน และการวัดผล ประเมินผล (หลักสูตรยังไม่สามารถสนองความต้องการของผู้เรียนที่หลากหลาย การเรียนการสอนเน้นครูเป็นศูนย์กลาง) และด้านครูและบุคลากร (บางส่วนยังขาดความรู้ความสามารถ ทักษะในการจัดการเรียนการสอน ขาดจิตสำนึก และจิตวิญญาณขาดความเป็นครู)

ดังนั้นวิกฤตทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพของการศึกษาไทย ทำให้ต้องมีการปฏิรูปการศึกษาขึ้น โดยมีสาระสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา ตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังที่ เกษม วัฒนชัย (2548, หน้า 11) นำเสนอไว้ ดังนี้

1. เน้นการให้การศึกษาแก่ปวงชน (EDUCATION FOR ALL) ทั้งเด็ก เยาวชน และวัยสูงอายุ รูปแบบการศึกษาต้องหลากหลาย และเหมาะสม

2. เน้นการให้ทุกภาคส่วนในประเทศ ร่วมมือร่วมใจกันในการจัดการศึกษา (ALL FOR EDUCATION) ผู้ให้การศึกษา มีทั้งรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันต่าง ๆ เช่น ครอบครัว สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงงาน ฯลฯ

3. ให้มีเอกภาพในการจัดการศึกษา

3.1 หลอมรวมกระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เป็นกระทรวงใหม่ คือ กระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม (ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2545)

3.2 รวมการศึกษาระดับอนุบาล ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน (BASIC EDUCATION) ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.3 รวมอุดมศึกษา เข้ามาอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการอุดมศึกษา

3.4 ให้มีสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีหน้าที่กำหนดแผนนโยบายการศึกษาของชาติ

4. กระจายอำนาจความรับผิดชอบในการบริหารการการศึกษาไปสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา

4.1 กำหนดให้มีระบบเขตพื้นที่การศึกษา

4.2 กำหนดรูปแบบการบริหารสถานศึกษา

5. ให้มีผู้แทนของประชาชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษา

6. ปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

7. ปฏิรูประบบอาชีวศึกษา

8. ปฏิรูประบบครู ผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา

9. ปฏิรูปการเรียนรู้

จะเห็นได้ว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ เป็นหนึ่งในสาระสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งถึงเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาไทย ดังที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2548, หน้า 8) กล่าวว่า หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทในการจัดการศึกษาของชาติ คือ การปฏิรูปการเรียนรู้ ตามหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา ซึ่งสาระสำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ คือ การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนไทยทั้งชาติ จากเดิมที่เน้นการถ่ายทอด การท่องจำและการทำตามคำสั่งของครูหรือผู้อื่น โดยเน้นวิชาและเนื้อหาเป็นสำคัญ มาเป็นการเน้นความคิดการปฏิบัติของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และการปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเองใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีนิสัยรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการจึงดำเนินงานในหลายด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โครงสร้างหลักสูตรประกอบด้วย สาระการเรียนรู้แกน

ร่วม สาระการเรียนรู้แกนเลือก และสาระการเรียนรู้เลือกเสรี ทั้งสามสาระมุ่งสู่ 8 กลุ่มวิชา คือ สุขศึกษาและพลศึกษา ทัศนศิลป์และนาฏศิลป์ สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ (สงบ ลักษณะ, 2545, หน้า 25)

ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยเฉพาะตามมาตรา 27 วรรคหนึ่ง ดังที่ สิริกร มสรินทร์ (2546) กล่าวว่า ได้กำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ และมาตรา 27 วรรคสอง ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

กระทรวงศึกษาธิการในฐานะที่รับผิดชอบการพัฒนาหลักสูตรระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาอยู่เดิม จึงได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในส่วนที่เป็นแกนกลางที่มีโครงสร้างหลักสูตรยืดหยุ่น กำหนดจุดหมาย ซึ่งถือเป็นมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาพรวมเมื่อผู้เรียนจบ 12 ปี กำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ในภาพรวม 12 ปี มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นละ 3 ปี ทั้ง 8 กลุ่มสาระ ดังกล่าว

1.2 แนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 ปรับปรุง 2545 มีผลให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา อันเป็นภาระสำคัญของชาติ มีสาระสำคัญทั้งสิ้น 9 หมวด โดยเฉพาะหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา เป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่ถือเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งทุกหมวดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จะมุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

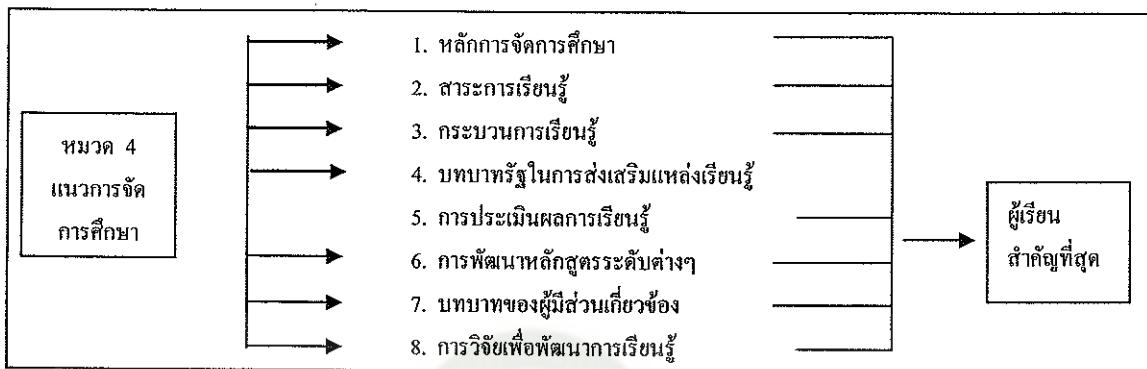
สาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้จะอยู่ในหมวด 4 ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจของการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด และเป็นจุดปรับเปลี่ยนที่สำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ มีสาระสำคัญ ดังนี้

หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา

สารของหมวดนี้ครอบคลุมหลัก สาระ และกระบวนการจัดการศึกษาที่เปิดกว้างให้แนวทางการมีส่วนร่วมสรรค์สร้างวิสัยทัศน์ใหม่ทางการเรียนการสอนทั้งในและนอกระบบ

โรงเรียน สาระเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดตามหมวดนี้เริ่มตั้งแต่มาตรา 22 ถึงมาตรา 30 สาระสำคัญ 8 เรื่องใหม่ ๆ คือ

แผนภูมิที่ 1 แนวการจัดการศึกษา

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถรู้และพัฒนา ตนได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญมากที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบการศึกษา นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องมุ่งเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

4. ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

5. ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการต่อไปนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
 2. ฝึกอบรม กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
 3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
 4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
 5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ
 6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ
- มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ
- มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไป ในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา
- ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนตามวาระหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย
- มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษา
- ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวาระหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 28 หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคล ตามมาตรา 10 วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ ให้จัดตาม ความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและ ศักยภาพ

สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้าน ความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะในวรรคหนึ่ง และวรรค สองแล้วยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพขั้นสูงและการค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบัน สังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมี การจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและ วิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

มาตรา 30 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้ง การส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นบทบัญญัติที่ให้ทิศทางในการปฏิรูป การเรียนรู้ที่ชัดเจนแม้ว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ของชาติเป็นงานที่ยากแต่เป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ที่มุ่ง สัมฤทธิ์ผล ทั้งนี้ ทุกส่วนของสังคมไม่ว่า ฝ่ายนโยบาย พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้เรียน ผู้บริหาร ชุมชน ต้องมีความเข้าใจตรงกันและเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปครั้งนี้ โดยมุ่งหวังที่จะได้เป็น คนไทยที่พึงประสงค์ เป็นทั้งคนดี คนเก่ง และมีความสุข

1.3 ลักษณะการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ลักษณะการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ คือ กระบวนการที่พัฒนาบุคคลอย่างต่อเนื่องตลอด ชีวิตสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ที่เป็นกระบวนการเรียนที่มีความสุข บูรณาการเนื้อหา สาระตามความเหมาะสมของระดับการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับตนเองและ ความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม สาระการเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน ทันท่วงที เน้นการคิดและการปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้ตามสภาพจริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ อย่างกว้างขวาง เป็นกระบวนการที่มีทางเลือกและมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย น่าสนใจ

เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีผู้เรียนครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้และมุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข

คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข

คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิต มีความสามารถด้านใดด้านหนึ่ง หรือรอบด้านหรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี กีฬา ภาวะผู้นำ รู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้ เป็นต้น เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยี มีความเป็นไทย สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพและทำประโยชน์ให้เกิดแก่คน สังคม และประเทศชาติได้

คนมีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพดีทั้งกายและจิต เป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง มีอิสรภาพ ปลอดภัยจากการตกเป็นทาสของอบายมุขและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงแก่อัตภาพ

1.4 การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.4.1 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด หรือการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางไม่ใช่เรื่องใหม่ เป็นสาระที่มีการสอนกันมาในสถาบันผลิตครูประจำการมาโดยตลอด แต่ครูและสถานศึกษารวมทั้งสถาบันผลิตครูส่วนใหญ่ยังไม่ได้นำ มาปฏิบัติอย่างจริงจัง (กรมวิชาการ, 2544 หน้า 3) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดแนวทางการปฏิรูปการศึกษาโดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อเป็นการเตรียมการรองรับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในด้านเทคโนโลยี สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ทั้งนี้ให้ความสำคัญสูงสุดในการบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มศักยภาพ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและรู้จักแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งได้กำหนดกระบวนการเรียนรู้ไว้ในมาตรา 24 โดยให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของดำเนินการดังต่อไปนี้ (สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ, 2543, หน้า 136)

1.จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำ เป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
4. จัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ
6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

1.4.2 ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กรมสามัญศึกษา (2542 ก, หน้า ปกหลัง) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง วิธีการสำคัญที่สามารถสร้างและพัฒนา “ผู้เรียน” ให้เกิดคุณลักษณะต่างๆ ที่ต้องการในยุคโลกาภิวัตน์ เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนในเรื่องที่สอดคล้องกับความสามารถและความต้องการของตนเอง และได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่

วันเพ็ญ จันทร์เจริญ (2542, หน้า 129) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการหรือเทคนิคการสอนใด ๆ ที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทในการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยครูเป็นผู้วางแผน เตรียมการ ในเรื่องเนื้อหาที่จะเรียน กิจกรรมการเรียน สื่อการเรียน และการวัดผล ประเมินผลการเรียน รวมทั้งช่วยเหลือ ดูแล แนะนำ อำนวยความสะดวกต่างๆ ในระหว่างจัดประสบการณ์การเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ การที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจะส่งผลให้ผู้เรียนเข้าใจสิ่งที่เรียน จดจำ ได้นาน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างแท้จริง

วัฒนาพร ระจับทุกซ์ (2542, หน้า 11) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากที่สุด ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา สังคมและอารมณ์ โดยเรียนรู้จากการ

ปฏิบัติจริง การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลแวดล้อม การฝึกทักษะกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการทำงานที่สำคัญ การสรุปความรู้ด้วยตนเอง และการได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ

สมพงษ์ สิงหะพล (2543, หน้า 15) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง ผู้สอนอำนวยความสะดวกหรืออำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ของตัวอย่างกระตือรือร้น ความหมายนี้บ่งบอกถึงบทบาทและหน้าที่ของผู้สอนและผู้เรียน บ่งบอกถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากการเรียนรู้แบบเดิม

สนอง อินละคร (2544, หน้า 2) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้า ประดิษฐ์คิดค้น ฝึกปฏิบัติ และทำ กิจกรรมการเรียนรู้จนสามารถสร้างหรือสรุปข้อความรู้ด้วยตนเอง และสามารถนำ ความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ หรือกล่าวสั้น ๆ ว่าเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการควบคู่กับผลงานจากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดเป็น ทำ เป็น แก้ปัญหาได้โดยการพัฒนาความรู้ ความสามารถให้เกิดขึ้นเต็มตามศักยภาพด้วยตนเองเป็นสำคัญ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง มีความสุขกับการเล่าเรียน เน้นกระบวนการกลุ่ม สามารถค้นพบความรู้ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการใช้วิธีการต่าง ๆ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เรียนในเรื่องที่สอดคล้องกับชีวิตและบริบทของตน โดยครูผู้สอนเป็นเพียงผู้ชี้แนะและคอยอำนวยความสะดวก เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

1.4.3 หลักการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างได้ผล การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ควรมีหลักดังต่อไปนี้ (วัฒนาพร ระงับทุกข์, 2542, หน้า 7)

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้นผู้เรียนจึงควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน
2. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากแหล่งต่างๆ กัน มิใช่จากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแหล่งเดียว ประสบการณ์ความรู้ที่นักเรียนเกิดของแต่ละบุคคลถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ
3. การเรียนรู้ที่ดีจะต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง จึงช่วยให้ผู้เรียนจดจำ และสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ การเรียนที่ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบด้วยตนเอง มีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งและจดจำ ได้ดี

4. การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญ หากผู้เรียนเข้าใจและมีทักษะในเรื่องกระบวนการเรียนรู้แล้ว จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และคำตอบต่างๆ ที่ตนต้องการ

5. การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียน คือ การเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

6. การเรียนรู้ที่ดีจะทำให้ผู้เรียนสามารถประเมินจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเองได้ สามารถที่จะตัดสินใจและค้นพบความต้องการของตนเองได้ (Glasgow, 1997 P. 35) นอกจากนี้แล้วสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาการปฏิรูปการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้จัดประชุมปฏิบัติการครูต้นแบบ 2542 เมื่อวันที่ 6-8 ตุลาคม 2542 ที่โรงแรมสุดา พาเลซ จังหวัด กรุงเทพมหานคร เพื่อระดมความคิดเห็นของครูต้นแบบปี 2541 และ ปี 2542 จำนวน 125 คน มีสาระสำคัญสำหรับผู้บริหาร โรงเรียนและครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่น่าสนใจ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542, หน้า 1/12)

1. เน้นกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ รู้จักตนเอง รู้จักการอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้จักพึ่งพาอาศัยกัน รู้วิธีศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง และศึกษาหาความรู้ร่วมกับผู้อื่น รู้จักประเมินตนเองและยอมรับผลการประเมินจากผู้อื่น

2. เน้นการปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน เพื่อฝึกให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ด้วยการจัดกิจกรรมตามความสนใจ ให้อาจารย์วางแผนการเรียนร่วมกัน ให้ได้ปฏิบัติจริงให้มากที่สุด เพื่อค้นหาคำตอบและสรุปความรู้ด้วยตนเอง เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อให้แต่ละคนพัฒนาตามศักยภาพของตน ฝึกให้ผู้เรียนเป็นทั้งผู้นำ และผู้ตามที่ดี และเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชีวิตจริง

3. จัดการเรียนการสอนตามสภาพจริงของผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่ใกล้ตัวจนถึงสังคมโลก เช่น สภาพปัญหาในชุมชน การประกอบอาชีพในชุมชน ฯลฯ และประเมินผลตามสภาพจริง โดยเน้นความสำเร็จของผู้เรียน พิจารณาตัวบ่งชี้พฤติกรรม คุณลักษณะ ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ร่องรอยการแสวงหาความรู้ของผู้เรียน ชิ้นงานองค์ความรู้ที่ผู้เรียนนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ผู้สอนต้องปรับตัวบ่งชี้เหล่านี้ให้สอดคล้องกับแบบประเมินของหลักสูตรด้วย

4. ให้ผู้เรียนทำ โครงการนำ เสนอแนวคิดและขั้นตอนการดำเนินงาน พร้อมทั้งให้ได้ปฏิบัติจริง เพื่อสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

5. การจัดกิจกรรมมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รู้ คิดเป็น ทำ เป็น แก้ปัญหาเป็นรู้จักแยกแยะ เชื่อมโยงเป็นระบบ กล้าแสดงออก ใช้หลักเหตุและผลในการรับฟังความคิดเห็นและ

สำนักวิทยบริการฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

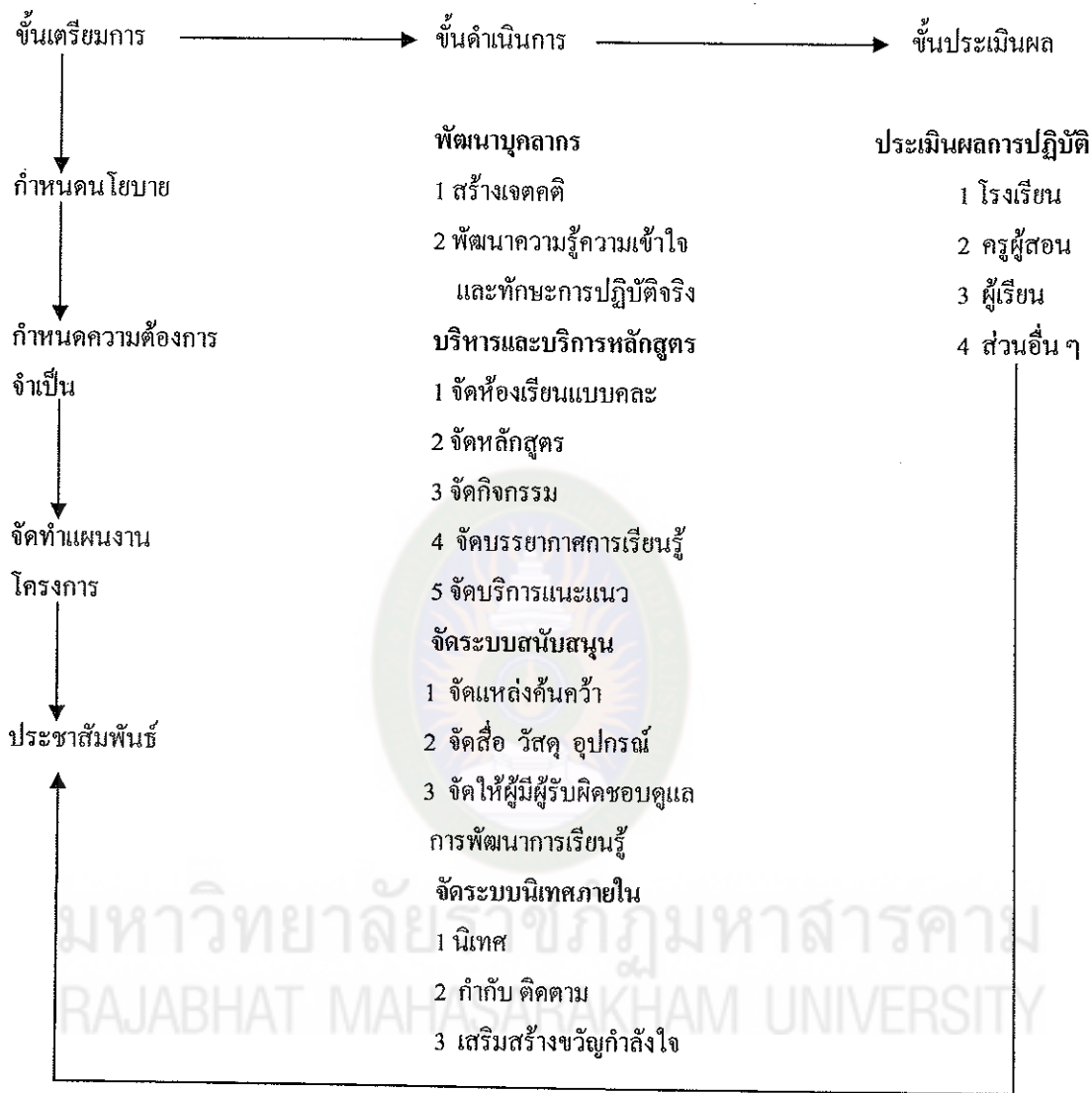
ประเมินผลร่วมกัน เพื่อการพัฒนาและปรับปรุง เคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยครูจะต้องคอยส่งเสริม จัดสภาพแวดล้อมและอำนวยความสะดวกให้เกิดสิ่งเหล่านี้บนความเชื่อพื้นฐานว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้แสดงความสามารถในทางที่ถูก อีกทั้งครูต้องยอมรับการกระทำนั้น ๆ ยกย่องและให้กำลังใจ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนใฝ่รู้มีนิสัยชอบปฏิบัติ และสร้างสรรค์ผลงานอย่างมีความสุข

1.4.4 แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของกรมสามัญศึกษา ในส่วนของกรมสามัญศึกษาได้ให้ความสำคัญในด้านการบริหารจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ในลักษณะทั้งโรงเรียนสรุปเป็นแผนภูมิ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543, หน้า 34)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนภูมิที่ 2 แนวดำเนินการของโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543 หน้า 34.

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด หรือการจัดการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางสามารถจัดได้หลายรูปแบบด้วยกัน แต่มีรูปแบบหนึ่งที่มีความสนใจและง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ คือ โมเดล ชิปปา (CIPPA Model) ของรองศาสตราจารย์ ดร.ทศนา เขมมณี ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 7-8)

C มาจากคำ ว่า Construct ซึ่งหมายถึง การสร้างความรู้ตามแนวคิดของ Constructivism กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี ควรเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเองการที่ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเองนี้ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียน มีส่วนร่วมทางสติปัญญา

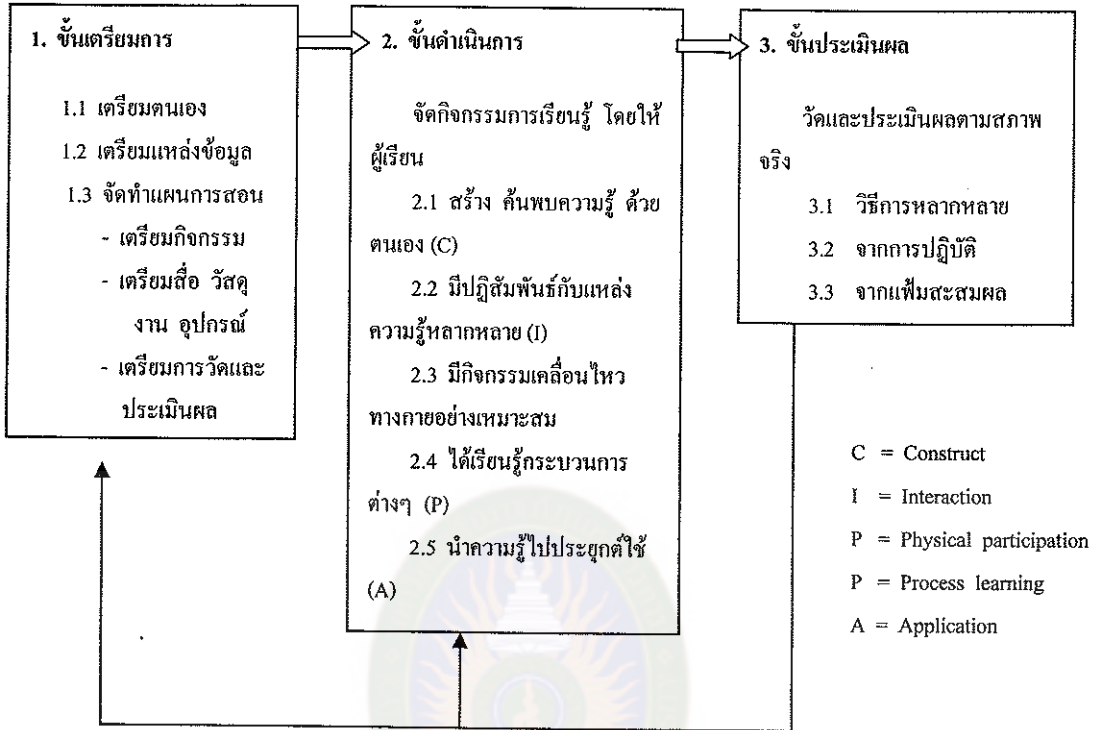
I มาจากคำ ว่า Interaction ซึ่งหมายถึง การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลและแหล่งความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสังคม

P มาจากคำ ว่า Physical participation ซึ่งหมายถึง การให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เคลื่อนไหวร่างกาย โดยการทำให้กิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางกาย

P มาจากคำ ว่า Process learning หมายถึง การเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ซึ่งเป็นทักษะที่จำ เป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม กระบวนการพัฒนาตนเอง เป็นต้น การเรียนรู้กระบวนการเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกับการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่าง ๆ การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางด้านสติปัญญาอีกทางหนึ่ง

A มาจากคำว่า Application หมายถึง การนำ ความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนและช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีแต่เพียงการสอนเนื้อหาสาระให้ผู้เรียนเข้าใจ โดยขาดกิจกรรมการนำ ความรู้ไปประยุกต์ใช้ จะทำให้ผู้เรียนขาดการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร การจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำ ความรู้ไปประยุกต์ใช้นี้ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมในด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลาย ๆ ด้าน ขึ้นอยู่กับลักษณะของสาระและกิจกรรมที่จัดแนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดนี้ เพื่อให้ครูซึ่งเป็นบุคลากรที่สำคัญที่สุดในการนำ แนวคิดไปจัดการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้สำเร็จจริง กรมสามัญศึกษาได้เสนอแนะแนวการดำเนินงานของครูผู้สอนไว้ด้วย โดยยึดหลักและประยุกต์รูปแบบ CIPPA Model ของ รองศาสตราจารย์ ดร. ทิศนา แจมมณี ดังแผนภาพดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543, หน้า 35)

แผนภูมิที่ 3 แนวดำเนินการของครูผู้สอนในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543 หน้า 35.

1.3.5 ข้อดีของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ธนู ฤทธิกุล (2542, หน้า 44) ได้กล่าวถึงข้อดีของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ดังนี้

1.3.5.1 ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเพราะผู้เรียนแต่ละคนต่างก็มีความคิดความเห็น ประสบการณ์ และความชำนาญด้านต่าง ๆ ติดตัวมาด้วยกันทุกคน อาจจะมากน้อยต่างกัน การที่ผู้เรียนได้มีโอกาสร่วมแสดงความรู้สึก ความคิดเห็นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันจะเป็นสิ่งสำคัญต่อตัวเขามาก

1.3.5.2 ผู้เรียนมีโอกาสได้ใช้ประสบการณ์ที่เรียนมามาก่อนแล้ว เพราะการเรียนการสอนที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั้นกิจกรรมที่จัดในลักษณะปลายเปิด จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นผู้รับผิดชอบในการเติมรายละเอียดลงไป ดังนั้นกรอบแนวคิดอันเดียวกัน อาจจะมีรายละเอียดกันหลายวิธี ซึ่งผู้ที่คิดอยู่ต่างกลุ่มกัน ทำให้ค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นได้อีก

1.3.5.3 ผู้เรียนให้ความสนใจทเรียนมากขึ้น เพราะผู้เรียนจะต้องปฏิบัติกิจกรรมที่ครอบคลุมหมายและสนใจอยากจะทำ ว่าจะต้องทำ อะไรบ้าง เพราะไม่รู้ตัวล่วงหน้ามาก่อน

1.3.5.4 ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากเพื่อนในกลุ่ม เพราะผู้เรียนแต่ละคนมีพื้นฐานทางด้านเนื้อหาวิชาหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นในขณะที่ร่วมทำ กิจกรรมด้วยกันผู้เรียนแต่ละคนจะต้องเข้าใจและตั้งใจฟังว่าเพื่อนพูดอะไร ผู้เรียนสามารถช่วยสอนหรือแลกเปลี่ยนความรู้กัน ได้ในการทำงานร่วมกัน ผู้เรียนสามารถดึงเอาความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่รวมกันได้

1.3.5.5 ผู้เรียนมีความสามัคคีกันในกลุ่มเพราะในการทำงานรวมกลุ่มกันนี้ผู้เรียนจะต้องช่วยกันทำ เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย ดังนั้นผู้เรียนจะต้องช่วยกันทำ ไม่ใช่แข่งขันกัน

1.3.5.6 การที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจะทำให้บรรลุถึงความต้องการที่อยากจะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต สามารถนำ ความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ เป็นการท้าทาย และปรับใช้แก้ปัญหาที่อาจจะเผชิญในอนาคต (Glasgow, 1997, P. 35) สรุปได้ว่าการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้นต้องยึดหลักการที่ว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองตามธรรมชาติและตามศักยภาพของผู้เรียน และที่สำคัญการเรียนการสอนนั้นต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิต เหมาะสมกับความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน โดยนักเรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริงซึ่งย่อมส่งผลให้สามารถเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองที่ยั่งยืน

2. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

2.1 แหล่งเรียนรู้กับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 กล่าวถึงเรื่องแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่า (กรมวิชาการ 2544, หน้า 12) กระทรวงศึกษาธิการจำเป็นต้องสนับสนุนส่งเสริมด้านการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาให้ครอบคลุมหลักสูตรและกว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อการพัฒนาไปสู่ความเป็นสากลและได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับสื่อการสอนไว้ว่า การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่นสนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่และเรียนรู้ได้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ทุกรูปแบบ รวมทั้งจากเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่อยู่ในโรงเรียน ชุมชนและแหล่งอื่น ๆ เพื่อให้การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้เป็นไปตามแนวการจัดการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานควรดำเนินการ ดังนี้

2.1.1 จัดหาหรือจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษาและในชุมชน เพื่อการศึกษา ค้นคว้า แลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ และพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

2.1.2 จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยง และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น ๆ

2.1.3 จัดให้มีการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ เป็นระยะ เพื่อให้ผู้สอนและผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้สามารถจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและสอดคล้องกับธรรมชาติของกลุ่มสาระทั้ง 8 กลุ่ม กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดให้มีการกล่าวถึงความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ไว้ในเอกสารหลักสูตรกลุ่มสาระทุกกลุ่ม

จุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยให้ตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรม พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
 2. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียนและรักการค้นคว้า
 3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการมีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิดวิธีการทำงาน ได้เหมาะสมกับสถานการณ์
 4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
 5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพและบุคลิกภาพที่ดี
 6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
 7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
 8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทยทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาดังแวดล้อม
 9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นบทบัญญัติที่ให้ทิศทางการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ชัดเจน แม้ว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ของชาติเป็นงานที่ยาก แต่เป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ที่มุ่งสัมฤทธิ์ผล ทั้งนี้ทุกส่วนของสังคมไม่ว่าฝ่ายนโยบาย พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้เรียน ผู้บริหาร

ชุมชน ต้องมีความเข้าใจตรงกันและเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปครั้งนี้ โดยมุ่งหวังที่จะได้เห็นคนไทยที่พึงประสงค์ เป็นทั้งคนดี คนเก่ง และมีความสุข

2.2 ความหมายของแหล่งเรียนรู้

ได้มีผู้ศึกษาและให้แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ สรุปได้ ดังนี้

มีนักวิชาการและนักการศึกษาให้ความหมายของคำว่า “แหล่งเรียนรู้”

ไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้ กู๊ด (Good, 1973 P. 114) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่าหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทางการศึกษาที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงมหรสพ ห้องสมุด สวนสาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนด้วย

นิโคล มาร์ค (Mark, 1971 PP. 341–347) ได้ให้ความเห็นว่าแหล่งเรียนรู้ในชุมชน สำหรับโรงเรียนประกอบด้วยประชาชน สถานที่ต่าง ๆ และกิจกรรมทั้งหลายที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี และทรัพยากรท้องถิ่นอาจจะเรียกว่าแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น แหล่งวิทยาการในชุมชน ซึ่งตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า community resources หรือ local Resources

นิพนธ์ สุขปรีดี (2521, หน้า 12) กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนไว้ว่า หมายถึง พิพิธภัณฑ์สถาน ที่ราชการ โบราณสถาน โรงภาพยนตร์ สวนสัตว์ โรงงาน สวนครัว แม่น้ำ ลำธาร และบุคคลที่โรงเรียนอาจเชิญมาเป็นวิทยากร หรือวิทยากรที่นักเรียนและครูออกไปสัมภาษณ์เยี่ยมเยียนเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น บุรุษ ไปรษณีย์ ตำรวจ ชาวสวน ชาวนา พ่อค้าหรือเจ้าหน้าที่ของทางราชการ

นฤมล ดันธสุเรษฐ (2533, หน้า 24) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่แวดล้อมตัวคนในชุมชนและเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้ได้

ชัยวัฒน์ วรรณพงษ์ (2541, หน้า 8) ได้สรุปความหมายของแหล่งเรียนรู้ ในโรงเรียนว่าหมายถึง บุคลากร บริเวณ สถานที่หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญที่โรงเรียนหรือหน่วยงานจัดให้เกิดการเรียนรู้อ

ไพพรรณ เกียรติโชติชัย (2541, หน้า 104) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รวมตัวเอง เมื่อได้ปฏิสัมพันธ์ด้วยทางประสาทสัมผัสแล้วจะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจความเท่าทัน ความเป็นไปต่าง ๆ และความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวช่วยให้ทันโลกทันเหตุการณ์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุข

กรมสามัญศึกษา (2544, หน้า 4) ได้ให้ความเห็นว่า แหล่งเรียนรู้มีเป้าหมาย เพื่อพัฒนาทักษะและความสามารถต่าง ๆ ที่จะช่วยให้บุคคลแต่ละคนสามารถเป็นผู้เรียนรู้อย่างมี

อิสระเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มกำลังความสามารถ หรือ อาจกล่าวได้ว่าแหล่งเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้ยอมรับความเป็นจริงแห่งตน (self - actualization)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 3) ได้กล่าวถึง แหล่งเรียนรู้ว่าเป็น “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” อันอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบ แตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอน มีระยะเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับ ความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน มีการประเมินและการวัดผลการเรียนที่มีลักษณะเฉพาะ สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกับการประเมินผล ในชั้นเรียนหรือห้องเรียนนั้น ซึ่งมีการจัดแหล่งเรียนรู้มากมายทั้งที่เป็นภาครัฐและเอกชน โดยมี วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเป็นการเฉพาะแตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ หรือแม้แต่หอสมุดแห่งชาติ และอุทยานประวัติศาสตร์

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2544, หน้า 6) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ ทางวิชาการ และประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียน ได้รู้ แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัชฌาศัยอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่ง การเรียนรู้

ไชยยศ เรื่องสุวรรณ (2533, หน้า 21) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง การจัด รวบรวมทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ ในรูปแบบ ของข้อมูลความรู้ วัสดุ สิ่งประดิษฐ์คิดค้น หรือมรดกทางสติปัญญา เพื่อการเผยแพร่โดยการจัดแหล่งข้อมูล จัดสถานที่ หรือจัดแสดง เพื่อการเรียนรู้ตามความต้องการของผู้เรียน เช่น ห้องสมุด หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สถาบันวิทยบริการ ศูนย์การเรียนรู้ สวนพฤกษศาสตร์ สวนสาธารณะ อุทยานการศึกษา อุทยาน วิทยาศาสตร์ สถาบันปฏิบัติการ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ

จริยา เนียมเฉลย (2537, หน้า 2) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ เป็นการกำหนดวิธีการ ที่ครูใช้ด้านบุคลากร ทรัพยากรและสภาพแวดล้อม รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ต้องปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายและเนื้อหาประสบการณ์ที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรวมทั้ง ความสะดวกต่อการใช้วัสดุอุปกรณ์เทคโนโลยีทางการศึกษาด้วย

กฤษณา ศรีเกียรติ (2545, หน้า 5) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึงสถานที่ที่ดำเนิน กิจกรรมตามปกติของสถานที่เหล่านั้น ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และประสบการณ์ที่พึงประสงค์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แหล่งเรียนรู้ เป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งพอจะแบ่งแหล่งทรัพยากรการเรียนออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. ด้านวัสดุ (Materials)
2. ด้านเครื่องมือ (Devices)
3. ด้านเทคนิค (Techniques)
4. ด้านการติดตั้งหรืออาคารสถานที่ (Setting)
5. ด้านเนื้อหาวิชา (Content)
6. ด้านบุคคล (People)

แหล่งเรียนรู้เป็นตัวสนับสนุนเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาย่อมอำนวยความสะดวกให้แก่การเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ ในการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ (พันทิพา ดิงศภัทรี, 2534, หน้า 11) ซึ่งประกอบด้วย 6 ด้าน ดังนี้

1. การจัดแหล่งเรียนรู้ด้านวัสดุ วัสดุหรือซอฟต์แวร์ ได้แก่สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ทั้งหลายที่จะเกื้อหนุนให้การเรียนการสอนหรือกระบวนการถ่ายทอด ตลอดจนการจัดนิทรรศการความรู้ต่าง ๆ ในระบบการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ไซยศ เรื่องสุวรรณ (2533, หน้า 22)

1.1 วัสดุที่บันทึกรายการหรือโปรแกรมเนื้อหาการเรียนไว้แล้ว หมายถึง วัสดุที่มีรายการหรือเนื้อหาสาระพร้อมที่จะนำไปใช้ได้เลย ซึ่งเรารู้จักกันดีในลักษณะของวัสดุที่เป็นสื่อการเรียนการสอนทั้งหลาย ประกอบด้วย วัสดุบันทึกเสียง วัสดุบันทึกเสียงและภาพ วัสดุฉาย วัสดุกราฟฟิก รูปภาพสิ่งพิมพ์ วัสดุสามมิติ วัสดุสำหรับคอมพิวเตอร์

1.2 อุปกรณ์ประกอบ หมายถึง วัสดุ ที่ยังไม่ได้บันทึกรายการหรือโปรแกรมต่าง ๆ ทางการศึกษาและการสอน เช่น เทปบันทึกเสียง เทป โทรทัศน์ ฟิล์ม กระดาษอัดรูปสี และอื่น ๆ

2. การจัดแหล่งเรียนรู้ด้านเครื่องมือ เครื่องมือเป็นทรัพยากรทางการเรียนรู้เพื่อช่วยในการผลิตหรือใช้ร่วมกับทรัพยากรอื่น ส่วนมากเป็นเครื่องมือด้านโสตทัศนูปกรณ์ หรือเครื่องมือต่างๆ (กิดานันท์ มลิทอง, 2531, หน้า 80)

3. การจัดแหล่งเรียนรู้ด้านเทคนิค เทคนิคเป็นวิธีการเฉพาะที่ใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เทคนิคอาจจะสอดแทรกไว้ในรูปแบบของสื่อ วัสดุ โดยตรง หรืออาจใช้ร่วมกับการใช้สื่อวัสดุในการเรียนการสอนก็ได้ เช่น การสาธิตการจัดห้องเรียนแบบเปิด การใช้บทเรียนโปรแกรม เป็นต้น

เทคนิคที่ผ่านการทดสอบเป็นที่รู้จักกันดีว่าจำเป็นและมีผลดีต่อการเรียนการสอนมีดังนี้ ไชยยศ เรื่องสุวรรณ (2533, หน้า 23)

3.1 เทคนิคทั่วไป ได้แก่ การสาธิต การสังเกต การอภิปราย นาฏกรรมการบรรยาย การฝึกปฏิบัติ การแก้ปัญหา การสอน โปรแกรม การสอนแบบโครงการ การจัดสถานการณ์จำลองและเกม เป็นต้น

3.2 เทคนิคการใช้ทรัพยากร ได้แก่ การจัดห้องเรียนแบบต่างๆ การจัดการศึกษานอกสถานที่ เป็นต้น

3.3 เทคนิคการเครื่องมือและวัสดุ ได้แก่ การนำเครื่องมือวัสดุเข้ามาใช้ในการศึกษาและการเรียนการสอน เช่น การใช้วิทยุ โทรทัศน์ บทเรียนตนเอง เครื่องฉายและเครื่องเสียง เป็นต้น

4. เทคนิคการใช้บุคคล ได้แก่ การสอนเป็นคณะ การสัมมนา กลุ่มสัมพันธ์ และการสอนเป็นรายบุคคล เป็นต้น

5. การจัดแหล่งเรียนรู้ด้านการติดตั้งหรืออาคารสถานที่ อาคารสถานที่ที่ใช้ในการเรียนการสอนควรอำนวยความสะดวกสบาย ให้แก่ผู้เรียนตามสมควร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องขนาดห้องเรียน โต๊ะ ม้านั่ง ศูนย์ทรัพยากรการเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องฉาย ห้องมือ ห้องเสียง ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ

6. การจัดแหล่งเรียนรู้ด้านเนื้อหา ได้แก่ เรื่องหรือสาระที่จัดไว้ในโปรแกรมการเรียนการสอน หรือโครงสร้างของหลักสูตรการจัดโปรแกรมและลำดับเนื้อหาวิชา โรงเรียนควรจัดให้เหมาะสมบนหลักการของความรู้ จิตวิทยา และการออกแบบสาร (ไชยยศ เรื่องสุวรรณ, 2533, หน้า 23)

7. การจัดแหล่งเรียนรู้ด้านบุคคล ในกระบวนการเรียนการสอนนั้นบุคคลมิได้หมายถึงเฉพาะเพียงผู้สอนหรือผู้เรียนเท่านั้น แต่จะหมายถึงรวมถึงบุคคลที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนด้วย (กิดานันท์ มลิทอง, 2531, หน้า 67)

ดังนั้นสรุปว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งความรู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมนอกหลักสูตร และกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ซึ่งนักเรียนจะได้รับประโยชน์ทั้งความรู้ความเพลิดเพลิน

2.3 ประเภทของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

1. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เป็นแหล่งที่มีข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ซึ่งอยู่ภายในโรงเรียนในการจัดและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของแต่ละโรงเรียนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับศักยภาพ

ของโรงเรียนแต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาแหล่งเรียนรู้จะเกิดประสิทธิผล เมื่อนักเรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องปฏิบัติการ ศูนย์พัฒนาการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเองแหล่งธรรมชาติในโรงเรียนสวนต่าง ๆ ในโรงเรียน ฯลฯ

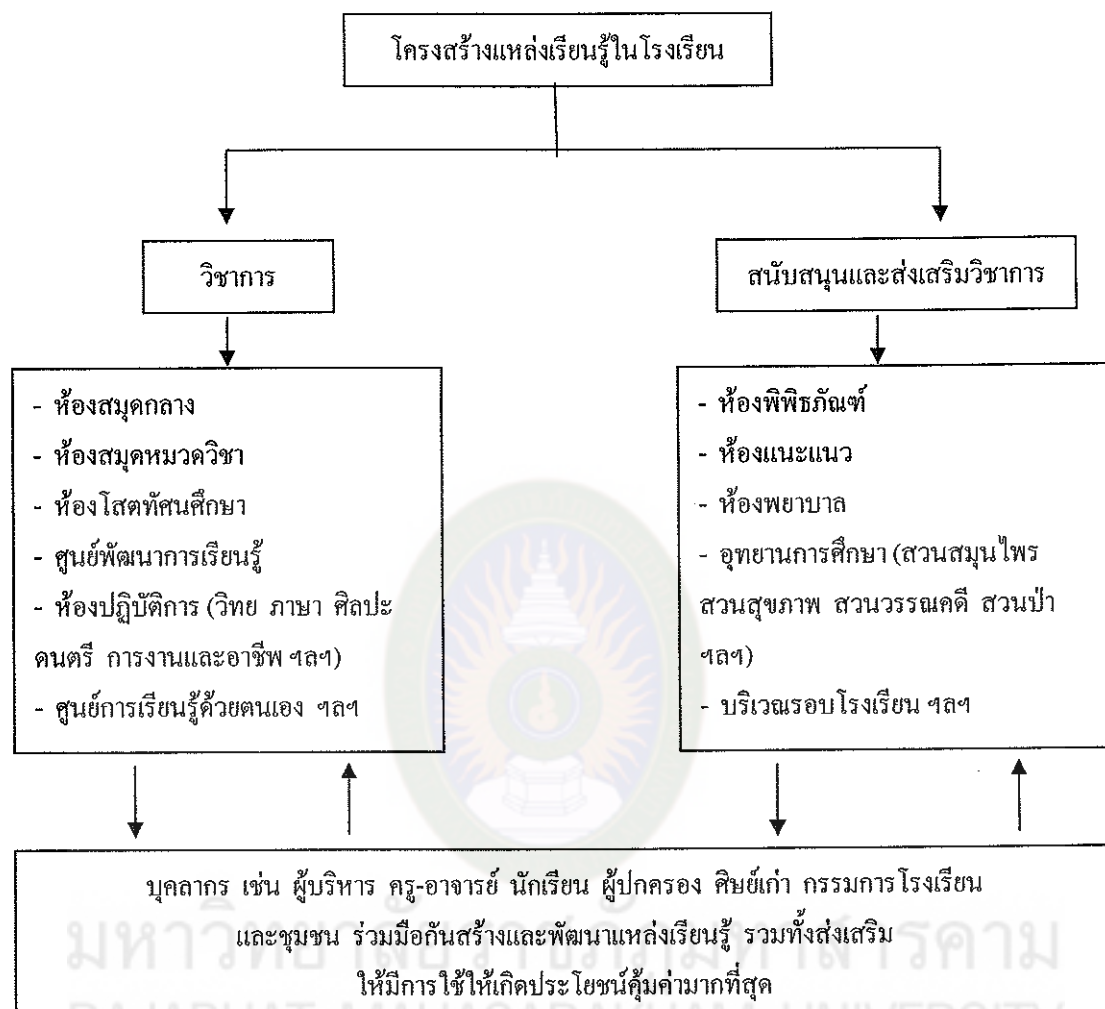
2. แหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนและในวิถีชีวิต เป็นแหล่งที่มีข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ซึ่งอยู่ภายนอกโรงเรียนและในวิถีชีวิตชุมชน ในการจัดให้นักเรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้ ต้องมีการประสานความร่วมมือและมีเป้าหมายในการใช้บริการที่ชัดเจน ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้ นอกโรงเรียนและในวิถีชีวิต ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ สถานี่ราชการแหล่ง ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม องค์กรภาครัฐและเอกชน หอสมุดและห้องปฏิบัติการ ในสถานศึกษา ระดับสูงขึ้นไป ฯลฯ

โครงสร้างแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

โครงสร้างของแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1. ด้านวิชาการ
2. ด้านสนับสนุนและส่งเสริมวิชาการ

แผนภูมิที่ 4 โครงสร้างแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

แผนภูมิที่ 4 โครงสร้างแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน (ปรีชา มาละวรรณ โน, 2545, หน้า 20)

ที่มา (

3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

3.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

แหล่งเรียนรู้ในชุมชน (Community Resources) มีชื่อแตกต่างกัน เช่น แหล่งความรู้ในชุมชน แหล่งชุมชน แหล่งวิชาการในชุมชน หรือแหล่งทรัพยากรในชุมชน เป็นต้น ซึ่งนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้มากมาย ดังนี้

Nichols (1971, P. 10) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งวิชาการในชุมชนหรือ แหล่งทรัพยากรในชุมชน ซึ่งแหล่งชุมชนนี้จะประกอบด้วยบุคลากรในชุมชน สถานที่ วัสดุในชุมชน ซึ่งจะนำมาจัดในการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดผลสำเร็จมากที่สุด

Good (1973, P. 20) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง สถาบันและองค์การต่าง ๆ บุคคลที่มีความสามารถในท้องถิ่น วัตถุต่าง ๆ และอำนาจทั้งหลายที่มีอิทธิพลต่อนักเรียนโดยตรงหรือโดยอ้อม

ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์ (2531, หน้า 15) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งที่จะค้นคว้าความรู้และประสบการณ์ แนวคิด ค่านิยม ข้อสรุป ฯลฯ จากแหล่งนั้น ๆ มาเป็นประโยชน์ในการเรียนการสอน

สมหญิง กลั่นศิริ (2525, หน้า 19) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งเรียนรู้ที่มีในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทางการศึกษาอยู่ในขอบเขตความสามารถที่ทางโรงเรียนจะใช้ประโยชน์ประกอบการเรียน

ชม ภูมิภาค (2526, หน้า 54) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง สภาพทางภูมิศาสตร์และสภาพทางสังคมของชุมชน รวมทั้งแหล่งวิทยากรประเภทบุคคล หรืออาจหมายถึงแหล่งวิทยากรที่ชุมชนอันสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ และชุมชนอื่นที่มีความเกี่ยวข้องด้วย

พวงรัตน์ วิทิตมาภรณ์ (2535, หน้า 21) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญทางการศึกษา ทั้งด้านสถานที่ บุคลากรและวัสดุในชุมชน ซึ่งครูและนักเรียน ได้มาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดประสงค์ของหลักสูตร เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ โรงงานอุตสาหกรรม แม่น้ำ ภูเขา กลุ่มคน องค์กร และสถาบันต่าง ๆ ตลอดจนสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ได้แก่ สไลด์ ฟิล์มสตอป เป็นต้น

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์กับการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3.2 ประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

วาสนา ชาวหา (2525, หน้า 20) ได้แบ่งประเภทแหล่งเรียนรู้ในชุมชนไว้ ดังนี้

แหล่งวิชาที่เป็นบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถเป็นพิเศษ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งและสามารถให้ความรู้แก่ผู้อื่นได้โดยตรง

แหล่งวิชาที่เป็นสถานที่ อาจจะเป็นสถานที่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล ฯลฯ หรือสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ โรงงาน โรงเรียน สวนสัตว์ ฯลฯ

แหล่งวิชาที่เป็น วัสดุ อุปกรณ์ หรือ สิ่งมีชีวิตที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนแล้วทำให้การเรียนรู้ดีขึ้น มีความหมายขึ้น

แหล่งวิชาที่เป็นกิจกรรม เช่น การละเล่นพื้นเมือง พิธีหรือประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน แหล่งวิชาดังกล่าว ถ้าจะจำแนกตามลักษณะความเป็นอยู่ได้ 3 ชนิด ดังนี้

แหล่งวิชาภายในโรงเรียน หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตามที่อยู่ภายในบริเวณโรงเรียน เช่น ต้นไม้ แมลง บุคคลภายในโรงเรียน เป็นต้น

แหล่งวิชาภายในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ซึ่งไม่ห่างไกลจากโรงเรียนมากนัก ใช้เวลาเดินทางกลับไม่เกิน 1 วัน ไม่ต้องค้างคืน ผู้บังคับบัญชาในสถานศึกษาอนุญาตได้ เป็นวิธีใช้กันมาก ไม่สิ้นเปลือง และไม่ต้องมีระเบียบในการขออนุญาตต่อกรมกอง

แหล่งวิชาการภายนอกชุมชน หมายถึง สถานที่ที่อยู่ห่างไกลออกไป การเดินทางอาจต้องใช้เวลาเกินกว่า 1 วัน นั่นคือต้องพักแรมหรือค้างคืน

สำหรับ (ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์, หน้า 2531) ได้กล่าวไว้ว่า ประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีหลายประเภท ที่สำคัญได้แก่

1. แหล่งวิชาการทางด้านเอกสาร หรือสิ่งพิมพ์ เช่น แบบเรียน ตำรา หนังสืออ้างอิง ประเภทพจนานุกรม สารานุกรม ชีวประวัติ ฯลฯ แหล่งวิชาการประเภทนี้ต้องการทักษะการอ่านที่ถูกต้อง จึงจะทำให้ผู้อ่านรู้จักจับความ แยกแยะ จับประเด็น ประเมินความถูกต้อง ตลอดจนรู้จักค้นคว้าหาข้อมูลในการอ่านให้รวดเร็วยิ่งขึ้น
2. แหล่งวิชาการชุมชน และข่าวสารประจำวัน ในที่นี้จะขอกกล่าวเฉพาะ แหล่งวิชาการชุมชน ซึ่งหมายถึง ทุกอย่างในชุมชน ที่นำมาใช้เป็นตัวอย่างให้เกิดแนวคิด ข้อสรุปค่านิยมแก่นักเรียน แหล่งวิชาการประเภทนี้รวมไปถึงสถานการณ์ในชุมชนทุกรูปแบบ ซึ่งนักเรียนสามารถนำมาศึกษาเป็นการฝึกฝนสติปัญญา ความคิด หรือฝึกทักษะทางสังคมด้านต่าง ๆ ตลอดจนประสบการณ์ทุกอย่างที่จะช่วยให้เขาสามารถแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนออกมาได้

ลัดดา สุขปรีดี (2522, หน้า 40) ได้จำแนกแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ ดังนี้

1. แหล่งวิชาภายในโรงเรียน ได้แก่ โรงฝึกงาน อาคารเรียน วัสดุอุปกรณ์ ต้นไม้ใบหญ้า แมลง ก้อนหิน ดิน สวนครัว ครู นักเรียน คนงาน ภารโรง เป็นต้น
2. บุคคลที่โรงเรียนเชิญมาเป็นวิทยากร เช่น ชาวนา ชาวประมง ช่างไม้ พ่อค้า ข้าราชการ ตำรวจ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ภิกษุสงฆ์ บัณฑิตไปรษณีย์ เป็นต้น
3. แหล่งวิชาการในชุมชนและนอกชุมชน ที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ปุชนีย์สถาน วัดอุโบสถ สถานที่ราชการ สถาบันศาสนา และพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

4. กิจกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีชุมชน ได้แก่ ผลงานทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วรรณคดี ประเพณีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

สรุปได้ว่า ประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในการเรียน การสอน ได้แก่ บุคคลที่มีความสามารถในเรื่องต่างๆ สถานที่ที่ชุมชนสร้างขึ้นและสถานที่ที่เกิดเอง ตามธรรมชาติ วัสดุอุปกรณ์ เอกสาร กิจกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น

3.3 การนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนไปใช้ในการเรียนการสอน

ได้มีนักการศึกษาและหน่วยงานทางการศึกษา ได้กล่าวถึงแนวทางการนำแหล่ง เรียนรู้ในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปใช้ในการเรียนการสอนไว้ดังเช่น

กรมวิชาการ (2538, หน้า 9) และวิโรจน์ สารัตนะ (2541, หน้า 16) ได้กล่าวถึงการ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน ดังนี้

1. ครูจะต้องศึกษาชุมชน พร้อมทั้งเก็บข้อมูลจากชุมชน ทั้งจากการสังเกตและ การสอบถามชาวบ้าน ผู้รู้ในท้องถิ่น ตลอดจนควรนำสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียน หรือสิ่งที่เป็น ปัญหาของชุมชนมากำหนดให้ในหลักสูตร เพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนการสอน
2. ครูจะต้องศึกษา ศาสตร์ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน พร้อมทั้งศึกษาวิธีการ ดึงเอาสิ่งที่เป็นศาสตร์สากลเข้าไปผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ครูควรรหาโอกาสเพิ่มเติมความรู้และศึกษาวิธีการต่าง ๆ จากการไปเยี่ยม โรงเรียนอื่น เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาตนและพัฒนาโรงเรียนให้ดียิ่งขึ้น
4. ในการจัดการเรียนการสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ ครูควร ดึงศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นวิทยากร ระดมบุคลากร คณะบุคคลที่เข้าใจใน การศึกษา เช่น พระสงฆ์ องค์การท้องถิ่น วิทยากรท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียน การสอนเท่าที่จะทำได้
5. ครูควรจัดให้มีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย ไม่ยึดแต่หนังสือเรียน เท่านั้น

กรมวิชาการ (2539, หน้า 21) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปใช้ ในการจัดการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

1. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การเรียนการสอนควรเป็น องค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีส่วนของคุณธรรม จริยธรรม สอดแทรกอยู่ด้วย และเป็นสิ่ง ที่สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ผู้เรียนและสังคมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. กระบวนการเรียนการสอน เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น เน้นการศึกษา วิเคราะห์ ทำความเข้าใจวิธีคิดและแนวความคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ผู้เรียนได้คิดอย่างเป็นอิสระ คิดหลายด้านหลายมุม และสรุปเป็นความรู้และประสบการณ์ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต

3. การจัดการเรียนการสอน อาจจะให้ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม โดยนำความรู้และประสบการณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรืออาจให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทนครูผู้สอน และทำหน้าที่ประเมินผลด้วยส่วนสถานที่เรียนอาจจะเป็น โรงเรียนหรือให้นักเรียนไปเรียนที่บ้านของปราชญ์ท้องถิ่น

จากแนวคิดและหลักการการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ที่นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอไปแล้วข้างต้น สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ งานและกิจกรรมให้ไปทำที่บ้านครูและปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ติดตามและประเมินผล
2. ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ครูและนักเรียนไปศึกษาความรู้ในชุมชน
3. โรงเรียนและชุมชนเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้เข้าด้วยกัน

รัตนะ บัวสนธิ (2539, หน้า 17) ได้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

1. ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเป็นตัวแทนของปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว
2. ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียน โดยมีครูเป็นผู้ดูแลสนับสนุนอยู่วงนอกเท่านั้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาเงื่อนไขความเหมาะสมในเรื่องของเวลาและความสะดวกของปราชญ์ชาวบ้านด้วย

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

4.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยปฏิบัติการได้รับการสนใจอย่างกว้างขวางในวงการศึกษไทยในปัจจุบัน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 30 กล่าวว่า “ให้สถานศึกษา สนับสนุนส่งเสริมการปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากร โดยใช้กระบวนการวิจัย” โดยข้อของมาตรา 30 นั้นไม่ได้จำกัด การวิจัยการปฏิบัติการเฉพาะการวิจัยในชั้นเรียนเพียงอย่างเดียว

แต่รวมถึงการวิจัยเพื่อปรับปรุงพัฒนางานทุกระบบที่ปฏิบัติในโรงเรียน (Whole School) หลักการสำคัญที่สุดของวิจัยปฏิบัติการ คือ การมีส่วนร่วม (Participation) และความร่วมมือ (Collaboration) ผู้ปฏิบัติงานมีความตระหนักในปัญหาการปฏิบัติงานและร่วมกันแก้ปัญหา

4.4.1 ความหมายและมโนทัศน์ของการวิจัยปฏิบัติการ

การวิจัยปฏิบัติการในความหมาย หรือมโนทัศน์ของกลุ่มนักวิจัยของสังคมศาสตร์ มีนักวิจัยทางสังคมศาสตร์หลายท่านได้กล่าวถึง มโนทัศน์ของการวิจัยการปฏิบัติการ เช่น Kurt Lewin, Denzin and Lincoln และ Stringer ซึ่งพอสรุปได้ว่า การวิจัยปฏิบัติการเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่มีเป้าหมายที่ต้องการให้การปฏิบัติในสังคมนั้น การวางแผนหรือการบริหารจัดการเป็นไปอย่างดีที่สุด ผู้วิจัยและผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมกันตลอดกระบวนการเพื่อแก้ไขข้อวิฤติการณ์ที่กลุ่มหรือองค์กรกำลังเผชิญอยู่ (ประวิต เอรารวรรณ์, 2545, หน้า 4)

การวิจัยปฏิบัติการในความหมาย หรือมโนทัศน์ของนักวิจัยด้านการศึกษา นักวิจัยอีกจำนวนหนึ่งได้แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการ ไปใช้กับงานด้านการศึกษา เช่น Corey, Elliott, Marsh and Stafford, Ebbutt, Carr and Kemmis และ McKernan ได้ให้ความหมายของวิจัยปฏิบัติการพอสรุปได้ว่าการวิจัยปฏิบัติเป็นกระบวนการเชิงระบบที่ผู้ปฏิบัติงานดำเนินการเพื่อพัฒนา ปรับปรุงการปฏิบัติงาน โดยศึกษาค้นคว้าร่วมกัน เพื่อให้ได้แนวทางการปฏิบัติหรือวิธีการแก้ไขปรับปรุงที่ทำให้เกิดการพัฒนางาน

ประวิต เอรารวรรณ์ (2545, หน้า 6) ได้สรุปมโนทัศน์พื้นฐาน ที่สำคัญของการวิจัยปฏิบัติการได้ดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการเป็นการเชื่อมโยง 2 เรื่อง เข้าด้วยกันคือ แนวคิด (Ideal) สู่อการปฏิบัติ (Practical)

2. ผู้ปฏิบัติงานคือ นักวิจัย (Practitioners as a Researcher) เป้าหมายคือเพื่อแก้ปัญหา และเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานแบบมืออาชีพ (To Improve Professional Practice)

3. หัวใจสำคัญ คือ การมีส่วนร่วม (Participation) และความร่วมมือกัน (Collaboration)

4. การมีส่วนร่วม (Participation) ในการวิจัยปฏิบัติการคือ การร่วมกันตระหนักในปัญหา (Aware Ness) การวางแผน (Planning) การตัดสินใจ (Decision Making) การลงมือปฏิบัติ (Practice) การส่องสะท้อนตัวเอง (Reflection) และความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging)

5. เป็นกระบวนการศึกษาค้นคว้าแบบวิวัฒน์ (Evolving)

ที่ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นเป็นลำดับจากจุดเล็ก ๆ (Small Scale) ของคนกลุ่มหนึ่งในประเด็นปัญหาที่ไม่ใหญ่โตซับซ้อนเกินไป

6. จุดเด่นของการวิจัยปฏิบัติการคือ ผู้ปฏิบัติงานในฐานะนักวิจัยเมื่อได้ทำวิจัยแล้วผลวิจัยจะตอบสนองความต้องการของตนเองทำให้อยากศึกษาค้นคว้าและปรับปรุงพัฒนางานต่อไป

4.2 วงจรการวิจัยแบบขดลวดตามแนวคิดของเคมมิส และแม็กแท็กการ์ท

(ประวิต เอรารวรรณ์. 2545, หน้า 15-16) ได้กล่าวถึงกระบวนการวิจัยปฏิบัติการว่า Stephen Kemmis และ McTaggart ได้นำแนวคิดของ Lewin มาประยุกต์ใช้ในการวิจัยปฏิบัติการเพิ่มพัฒนาการจัดการศึกษาของออสเตรเลียเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม มีจุดสนใจร่วมกัน (Thematic Concern) นำไปสู่การปฏิบัติที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. การพัฒนาแผนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงสิ่งนี้เป็นปัญหาซึ่งเป็นการปฏิบัติงานที่มีโครงสร้างและแนวทาง การวางแผนต้องมีความยืดหยุ่นและต้องคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ในอนาคตที่อาจส่งผลกระทบต่อแผนที่กำหนดไว้ได้
2. การปฏิบัติตามแผน เป็นการดำเนินการตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้อย่างละเอียดรอบคอบและมีการควบคุมอย่างสมบูรณ์
3. การสังเกตผลการปฏิบัติเป็นการบันทึกข้อมูล หลักฐาน หรือร่องรอยต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ เกี่ยวกับผลที่ได้จากการปฏิบัติโดยอาจใช้วิธีการจัดแบบต่าง ๆ เข้ามาช่วย ซึ่งข้อมูลจากการสังเกตนี้จะนำไปสู่การสะท้อนและปรับปรุงการปฏิบัติอย่างเข้าใจและถูกทิศทางการสะท้อนผลการปฏิบัติเป็นกระบวนการทบทวนการปฏิบัติจากบันทึกที่ได้ จากการสังเกตว่า ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหา หรือข้อขัดแย้งอย่างไร เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนในวงจรต่อไป

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

จินตนา ผลสนอง (2541, หน้า 194) ได้ศึกษาพัฒนารูปแบบการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพสำหรับศูนย์การเรียนในชุมชน สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) สำรวจสภาพทางกายภาพของศูนย์การเรียนในชุมชน (2) ศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพสำหรับศูนย์การเรียนในชุมชนและ (3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพสำหรับศูนย์การเรียนในชุมชนที่เป็นศูนย์

การเรียนตัวอย่าง จำนวน 6 แห่ง และผู้เชี่ยวชาญด้านศูนย์การเรียน จำนวน 22 คน สภาพแวดล้อมทางการศึกษามี 5 ด้าน ได้แก่ ลักษณะที่ตั้ง รูปร่าง รูปทรงและขนาด การจัดบริเวณ และสวน ผลการวิจัยพบว่า

1.1 ศูนย์การเรียนในชุมชน สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชน การคมนาคมสะดวก ปลอดภัยจากเสียงรบกวน รูปทรงทุกศูนย์การเรียนเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดแตกต่างกัน สื่อการเรียนการสอนประกอบด้วย สื่อสิ่งพิมพ์ หุ่นจำลอง สื่อโสตทัศน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ส่วนใหญ่มีการจัดบริเวณและพื้นที่รอบนอก มีสวนสมุนไพร ไม้ยืนต้น ไม้เลื้อย สวนไม้ดอก เรือนเพาะชำ พืชสวนครัว สนามหญ้า สนามเด็กเล่น

1.2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในรอบสุดท้ายทำให้ได้ข้อความที่กำหนดสภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์การเรียนในชุมชน จำนวน 134 ข้อ จาก 207 ข้อ คือ (1) ลักษณะที่ตั้ง ควรตั้งอยู่ที่ราบใกล้ถนนใหญ่ ใกล้ชุมชน ห่างจากชุมชนประมาณ 200 – 500 เมตร (2) รูปทรงขนาด : ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดอย่างต่ำ กว้าง 8 เมตร ยาว 10 เมตร (3) สื่อการเรียนการสอน : ประกอบด้วยหนังสือพิมพ์ วารสาร หนังสือทั่วไป หนังสือแนะแนวการศึกษา เครื่องรับวิทยุ เครื่องเล่นเทป เครื่องฉายวีดิทัศน์ ชุดรับสัญญาณดาวเทียม ป้ายนิเทศ ม้วนเทปคาสเซตชุดวิชาต่าง ๆ เครื่องคอมพิวเตอร์ ชุดตรวจสุขภาพ (น้ำหนัก - ส่วนสูง) แผนที่จังหวัด แผนที่หมู่บ้าน มีมุมหนังสือพิมพ์วารสาร มุมวัฒนธรรมพื้นบ้าน มุมข้อมูลท้องถิ่น (4) การจัดโต๊ะ เก้าอี้ : เรียงในลักษณะรูปตัว U และสี่เหลี่ยม (5) การจัดบริเวณและสวน : จัดสนามหญ้า ควรจัดด้านหน้าอาคาร สวนสมุนไพร ควรติดป้ายบอกชื่อและสรรพคุณ สวนไม้ประดับปลูกเป็นรั้ว พืชสวนครัว ปลูกพืชตามฤดูกาล รม ไม้ยืนต้นปลูกด้านข้างโดยปลูกประเภทไม้ผล ไม้มีดอกโตเร็ว ไม้เลื้อยประเภทมีดอก สนามเด็กเล่น จัดไว้สนามด้านใดด้านหนึ่ง มีชิงช้า กระดานลื่น ราวต่างระดับ กระดานหก ม้าโยก ใช้วัสดุท้องถิ่น

กฤษณา ศรีเกียรติ (2545, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนต่อการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ ครู จำนวน 6 ด้าน คือ ด้านครอบครัว ด้านชุมชน ด้านลานกีฬา ด้านสถานที่ทำงาน ด้านแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏว่า

1. ครูมีความคิดเห็นต่อการใช้แหล่งการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลางทุกด้าน เรียงลำดับความคิดเห็นจากมากไปหาน้อย

ได้ ดังนี้ ด้านแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ด้านลานกีฬา ด้านชุมชน ด้านสถานที่ทำงาน ด้านครอบครัว และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นตามลำดับ

2. นักเรียนมีการคิดเห็นต่อการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน โดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลางทุกด้าน ยกเว้นด้านชุมชน และด้านลานกีฬา นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เรียงลำดับความคิดเห็นจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านชุมชนด้านลานกีฬา ด้านครอบครัว ด้านแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสถานที่ทำงาน และด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามลำดับ

วัชรិ แชนงบุญเรือง (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการจัดการแหล่งทรัพยากรการ เรียนรู้ตามโครงการปฏิรูปการศึกษา ใน โรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม โดยมุ่งศึกษาและเปรียบเทียบการจัดการแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ตาม โครงการ ปฏิรูปการศึกษา ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านบุคลากรทางการศึกษา และด้านสถานศึกษา ใน โรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ที่ตั้งอยู่ในเขตและนอก เขตเทศบาล โรงเรียนที่มีขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ตามความคิดเห็นของข้าราชการครู จำนวน 293 คน ซึ่งได้มา โดยการสุ่มหลายขั้นตอน

ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏ ดังนี้

1. มีสภาพการจัดการแหล่งทรัพยากรเรียนรู้ ตามโครงการปฏิรูป การศึกษา โดยรวมและรายด้าน 3 ด้านอยู่ในระดับมาก คือ ด้านบุคลากรทางการศึกษา ด้านสถานศึกษา และด้านสื่อการเรียนการสอนยกเว้นข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเห็นว่า มีสภาพการจัดสื่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง
2. ข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนที่ตั้งอยู่นอกเขตเทศบาลเห็นว่า มีสภาพการจัดการแหล่งทรัพยากรเรียนรู้ ตามโครงการปฏิรูปการศึกษาในโรงเรียน โดยรวมและ เป็นรายด้าน 3 ด้าน มากกว่าข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล อย่างมีนัยสำคัญระดับ .05
3. ข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกันเห็นว่า มีสภาพการจัดการแหล่งทรัพยากรเรียนรู้ ตามโครงการปฏิรูปการศึกษาในโรงเรียน โดยรวมและ รายด้านทั้ง 3 ด้าน ไม่แตกต่างกัน

2. งานวิจัยต่างประเทศ

กิลเลียม (Gilliams, 1975 P. 142 A) ได้ศึกษาทัศนะของนิสิตใหม่ระดับปริญญาตรี ที่มีต่อแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ ของมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ผลการศึกษาพบว่า ทัศนะของนิสิต ใหม่ที่มีต่อแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ของมหาวิทยาลัยจะเปลี่ยนในช่วงระหว่างสองภาคเรียนแรก

และทัศนคติของนิสิตใหม่ที่มีต่อแหล่งเรียนรู้ของวิทยาลัยจะลดลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งสิ้นปีการศึกษา ซึ่งสภาพการณ์เช่นนี้ใกล้เคียงกับผลการศึกษาของผู้ทำวิจัยของวิทยาลัยอื่น ๆ ในเรื่องเดียวกัน

เลย์แมน (Layman, 1976 P. 1492 - A) ได้ศึกษาทัศนคติของนักศึกษาใหม่ที่มีต่อแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ของมหาวิทยาลัยแห่งรัฐ โอกลาโฮมา ผลการศึกษาพบว่า ความเป็นนักวิชาการและการรู้จักคิดมีความสัมพันธ์กับนิสิตเต็มใจเรียนมากกว่านิสิตไม่เต็มใจเรียนอย่างมีนัยสำคัญ และยังพบว่าแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ของมหาวิทยาลัยจะส่งผลต่อบุคลิกภาพของนิสิตทั้งด้านความเป็นวิชาการและความมีระเบียบวินัย

เดลวิน (Delvin, 1989 P. 3794 - A) ได้วิจัยเรื่องการส่งเสริมกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษาพบว่า ผู้บริหารควรมีเวลาในการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ ทบทวนหลักสูตรเก่าให้มากขึ้น จัดบริการวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ประกอบการเรียนรู้มีภาวะผู้นำ ปรับขยายโครงสร้างการบริหาร ให้คำปรึกษาในการใช้หลักสูตร และจัดแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมทางการเรียน ให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนและรักในการค้นคว้าแสวงหาความรู้มากขึ้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY